

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ÇİN EKONOMİSİ VE TÜRKİYE İLE DIŞ TİCARETİNİN YAPISAL VE SEKTÖREL ANALİZİ

Selim İNANÇLI¹

Ahmet KAMACI²

ÖZET

Çin, 1970'li yılların sonlarından itibaren uygulamaya başlattığı reformlarla hızlı bir gelişme trendi göstermiştir. Siyasette sosyalizmden vazgeçilmemiş, ekonomide ise uygulanan liberal politikalarla ülkeye giren yabancı sermaye yatırımlarında önemli artışlar olmuş, dış ticaret hacmi de önemli oranda genişlemiştir. 1990'lı yıllarda sağladığı olağüstü büyüme hızıyla 1980-2000 yılları arasında Reel GSMH'sını 4 katına çıkarmıştır. Bu çalışmanın ilk kısmında Çin'in gelişme potansiyeli tarihsel süreç ve makro ekonomik parametreler ele alınarak dış ticareti yıllar itibariyle değerlendirilmiştir. İkinci kısım da ise Çin'in Türkiye ile dış ticareti ve gelişme potansiyeli ortaya konularak dış ticaretin yapısal ve sektörel özellikleri analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çin Ekonomisi, dış ticaret, yapısal ve sektörel analiz

PROSPECT OF STRUCTURAL AND SECTORAL ANALYSIS OF CHINESE ECONOMY AND ITS FOREIGN TRADE WITH TURKEY IN THE GLOBALIZATION PROCESS

ABSTRACT

China adopted some reforms in 1970's by which she has important trend in development progress. Even though China has socialism, it has implemented liberal policies by which foreign direct investments have been increased. Also, because of these liberal policies, foreign trade volume has increased. In 1990's, China had admirable growth rate in real GDP, it increased quadruple. The first section of this study, the potential of China's development progress is evaluated considering macroeconomic performance during the period of 1980 and 2000. In the second section of the study, China's trade with Turkey is examined focusing on structure of the foreign trade and on sectoral aspects.

Keywords: The economy of Chinese, foreign trade, structural and sectoral analysis

¹ Yrd.Doç.Dr., Sakarya Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü

² Öğr Gör., Artvin Çoruh Üniversitesi, Artvin Meslek Yüksekokulu

GİRİŞ

I. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ÇİN EKONOMİSİ

A. MAO DÖNEMİ

1943’de Çin Komünist Partisinin başına geçen Mao Zedong 1949’da Çin Halk Cumhuriyetini kurarak devlet başkanı olmuştur. O yıllarda Çin, dünyanın en geri kalmış ülkeleri arasında yer almaktaydı. Sanayi sektöründe çok ilerleyemeyen Çin, tarım sektöründe de kendine yetmekte zorlanıyordu.

Çin, 1949 – 1952 yılları arasında, Sovyetler Birliği’ni örnek alan bir ekonomik kalkınma programı uygulamıştı. Tarımda sosyalist planlamaya geçildi, halk komünleri ve devlet çiftlikleri oluşturuldu. Ancak, Çin köylüsünün gelenekleri dikkate alınmadan verilen kararlar köylüler tarafından benimsenmedi ve tarımda beklenen gelişme elde edilemedi (Aydın, 2005: 491). 1958’de gerçekleşen Büyük Atılım Politikası ya da Büyük Sıçrama projesinde, feodal yapıya ait topraklar devletleştirilerek köylülere verilmiş ancak çağın en büyük açlığı gerçekleşmiş ve 1959’daki kıtlıkta 20 milyondan fazla kişi ölmüştür.

Mao dönemi planlı ekonomi dönemidir. Üretim ve fiyatlar devlet tarafından belirlenmektedir. Kaynakların dağıtımında da tek yetkili devlettir. Devlet başkanlığı döneminde Sovyetler Birliği’nde Stalin’i ziyaret eden Mao, bu ziyaretten umduğunu bulamayınca Marxizm ve Leninist politikalarla arasına mesafe koymuştur. Sovyetler Birliği Çin’e yardımını ve desteğini çekmiş, Çin’i ekonomik sıkıntıyla baş başa bırakmıştır. Ancak Mao sosyalizmden vazgeçmemiştir. Sonraki yıllarda, Stalin’den arındırılmış bir sosyalizmi uygulamaya çalışmıştır. Stalin’ini de Sovyetler Birliği’ni kapitalizm sürecine soktuğu için eleştirmiş ve tüm Stalinist politikaları terk etmiştir. Ekonomik devrimden önce ideolojik devrimi yaratmak temel amacı olmuştur. Büyük Atılım Projesindeki hatasını telafi etmek, ekonomiyi yeniden düzenlemek ve sosyalizmi yeniden canlandırmak için Kültür Devrimini yaptı. 1965 – 1969 yılları arasında Kültür Devrimi gerçekleşti. Bu devrim, eski düşünceler, eski kültür, eski alışkanlıklar ve eski adetler gibi 4 eskiyi yok etmeyi ve yeni insanı yaratmayı amaçlamıştır. Kültür devrimi çerçevesinde Çin, dış dünyayla siyasi ve diplomatik temaslarını en aza indirdi. 1970’e kadar süren bu dönemde Çin, içe kapanmış ve katı politikalar uygulanmıştır. Temel amacı, Çin’in kapitalizmin sürecine girmesini engellemektir. Halk zorla komünizme teslim edildi. Askeri yapı

hariç her alanda yeniden düzenlemeler yapıldı. Sonuçta, Kültür Devrimi de başarısızlıkla sonuçlandı. 1970'lerde Çin, içe kapanma politikalarını sonlandırarak dünya açılmıştır. Bu dönemde, ABD ve Japonya ile siyasi ve ekonomik ilişkiler oluşturulmuş ve Çin'in kapitalizm sürecine girmesi sağlanmıştır.

1976'da Mao öldüğünde bir panik havası yaşanmıştır. Mao'nun ölümünden sonra iktidara Hua Kuo – Feng geldi. Ancak, o da çok başarılı olamadı. Daha sonra Hua'yı devirerek iktidara Deng geçti ve Çin'in inanılmaz yükselişini başlatan kişi oldu.

B. EKONOMİK REFORM SONRASI ÇİN EKONOMİSİ VE DIŞA AÇILMA SÜRECİ

1978'de reform sürecinden önce kültürel devrim Çin'in sosyal ve ekonomik yaşamını kötüleştirdi. Fakat reformun başlangıcında eğitime ve dış girdiye önem verildi. Bu süreçte adım adım değişim sağladı. Kırsal kesimde ve köylerdeki çiftçilere devlet için üretim yapılmasına rağmen tarımla ilgili sorumluluklar verilmek suretiyle toprak reformu yapıldı. Bu kapitalizmdeki gibi toprak sahipliği değildir (Klein,2004: 9).

Çin'de reform süreci sonrasında, tarıma dayalı bir ekonomiden sanayiye dayalı bir ekonomiye nasıl geçileceği ile ilgili kararlar alındı. Bunun için de, yabancı sermayeye girişi gerekliydi. Bunun için ağır komünizm kuralları terk edilmeli ve yeni yasalar çıkartılmalıydı. Sonuçta Çin'i geleceğin süper gücü yapan kişi yaptığı reformlarla Deng olmuştur.

Çin Reform sonrası, dış ticarete liberalizasyona gitti. Yabancı firmaların ülke içindeki yatırımlarını kolaylaştırdı. Ticari ve sınaî kuruluşları ülkeye yatırım yapmak için geldi. Ulaşım ve finansla ilgili sağlanan kolaylıklar doğrudan yabancı yatırımlarla yeni kurulan girişimleri cesaretlendirdi ve 1980'li yıllar boyunca Çin'in genişlemesine güç sağladı (Klein, 2004: 10).

C. DENG DÖNEMİ

Mao'dan sonra 1978'de Çin Komünist Partisinin başına geçen Başbakan yardımcısı Deng Xiaoping önceliği ideoloji yerine ekonomiye vermiş ve yabancı yatırımcıyı Çin'e çekmek için çalışmıştır. Merkezi plan ekonomisinden Pazar ekonomisine geçiş sürecini başlatan Deng, "Bir kedinin siyah ya da beyaz olması önemli değildir. Önemli olan fareyi yakalayabilme

yeteneğidir.” sözüyle sosyalizmde ısrar edilmesinin yanlış olduğunu vurgulamıştı. Deng’e göre, merkezi planlamaya dayanan ekonomi nasıl sosyalizm değilse, piyasa da kapitalizme denk değildi. Böylelikle kaynaklar devlet yerine piyasa güçleri tarafından tahsis edilecekti. Bunu sağlamak için de birçok reform yapmıştır. Reformlarda başarı, verimlilik ve faydacılık ön plandadır. Reformlarını gerçekleştirmek için ilk etapta Japonya’dan 1,5 milyar dolar borç alınmış ve sınırlı ve kontrollü özel girişime izin verilmiştir. Ayrıca, dış ticaret ve yabancı yatırıma izin verilmiş, ekonomik alanda tabuları kırmıştır.

1980’li yılların başlarında özel girişimcilik önem kazanmış, özel gelir vergisi yürürlüğe konmuş ve KİT’lerden vergi alınmaya başlanmıştır. 1984’te ABD Başkanı Reagan’ın Çin’i ziyaretinde nükleer işbirliği, ticari ilişkilerin geliştirilmesi, Sovyetler Birliği tehlikesine karşı işbirliği, teknoloji transferi ve Çin ile ABD arasındaki resmi ilişkilerin geliştirilmesi konuları ele alındı (Arıboğan, 2001: 291 – 292). Özel statülü ekonomik bölgeler oluşturarak dünya ile ticaret sürecini hızlandırmıştır. Böylece bu bölgelere ileri teknoloji, yabancı yatırım çekilmesi, ihracatın artırılması için teknolojik eğitim sahaları kurulmasına izin verilmiştir. Karma işletmeler kurulmasına izin verildi ve bu konuda çeşitli teşvikler oldu. İleri teknoloji ürünlerinin ithali ve ihracı için kanunlar çıkarıldı. İhracat maliyetleri düşürülerek ihracatta rekabet imkânı artırıldı. Bu çerçevede, çoğunluğunu yurtdışında çalışan işçilerin oluşturduğu yoğun sermaye girişleri yaşadı. Yabancı sermayeli şirketler de Çin’deki ucuz emekten ve bu büyük pazardan yararlanarak maliyetlerini düşürmek için Çin’e yatırım yaptılar. Piyasa ekonomisinde fiyatlar piyasa tarafından belirlendiğinden ve devletin rolü oldukça sınırlı olduğundan Çin’de bu dönemde enflasyon oranları arttı. Böylece, zorunlu olarak devlet ekonomiye müdahale etmek zorunda kaldı. 1986’da Sözleşmeli işçilik sistemi getirildi ve böylece iş alanında da yeni düzenlemeler yapıldı. Daha önceleri şirketlerde ömür boyu istihdam sistemi vardı ve verimlilik düşüktü. Bu reform sonucunda verimlilik artışı sağlanmaya çalışıldı. Ancak, yapılan bu reformlar çoğu kişiyi memnun etmedi. Çin’de meydana gelen liberalleşme süreci parti içi ve dışında ideolojik ayrılıklara sebep oldu ve bu çerçevede öğrenci olayları başladı. Nisan 1989’da Tienanmen Meydanında yaklaşık 150 bin öğrenci Deng’in reformlarına karşı gösteriler düzenledi. Öğrencilere halk ve başbakan Zhao Ziyang da destek verdi. Nitekim başbakan

görevinden alındı ve Deng göstericilere karşı asker kullanarak yaklaşık 2 bin öğrencinin ölümüne neden oldu.

Tiananmen olayları siyasi reformların yolunu kestiye de, ekonomide liberal açılım devam etti. Tiananmen olayları Deng'in sonunu hazırlamaktaydı. 1989'da Tiananmen Olaylarından sonra, yönetimin reform çizgisinde hatırı sayılır şekilde desteğin azaldığı görüldü. 1989'dan 1992'ye kadar olan periyotta reformlar azaldı, Ticaret Birliği Reformunun Deneme niteliğindeki planı tamamlanamadı (Elgar, 2003:112). Ülkedeki karışıklık büyüme oranlarının ve doğrudan yabancı yatırımların düşmesine neden oldu. 1985'de görülen %13,5'lik büyüme 1990'da %3,8'e düşmüştür. Ancak, Deng reformlarına devam etmiştir. 1990'larda borsa açıldı, Remninbi'nin konvertibilitesi sağlandı ve çoklu döviz kuruna son verildi. 1993'de Deng'in yerine Jiang Zemin devlet başkanlığına getirildi. Deng geleceğin süper gücü Çin'in reform sürecini başlattığı için büyük bir lider olarak anılmıştı.

D. DENG SONRASI DÖNEM

1989'da Tiananmen Olaylarının kanlı ortamında Çin Komünist Partisi genel sekreterliğine getirilen Jiang Zemin 1993 yılında Deng'in desteğiyle devlet başkanlığına getirilmiştir. Ancak Zemin, her zaman Deng'in gölgesinde kalmıştır.

1980'lere kadar gıda maddeleri konusunda kendine yeterli olan Çin, 1994 yılından beri tahıl ithal eden bir ülke durumuna gelmiştir. Ayrıca, Çin'in yüksek miktarlara varan tahıl talebi dünya tahıl fiyatlarını son 20 yılın nerdeyse en yüksek fiyatlarına ulaştırmıştır. 1994'de Lester Brown Dünya İzleme Enstitüsü Çin'deki bu gıda açığının global bir krize yol açabileceği konusunda uyarmıştır (Arıboğan, 2001:261).

Çin'deki yüksek büyüme hızı enflasyona neden olduğundan, dış rekabet gücünü arttırmak isteyen Çin 1994'de devalüasyona başvurmuştur. Yapılan devalüasyon ekonomide dengeleri yeniden sağladı ve Çin'in rekabet gücü, ihracat ve dış ticaretteki payı arttı. Çin, doğrudan yabancı yatırımlar için cazibe merkezi haline geldi ve 1997'de yaşanan Asya Krizinde bile önemli sermaye çıkışları olmadı.

Zemin, Çin Komünist Partisine kapitalistlerin de üye olabilmesini sağladı. Önceden sadece işçilerin ve köylülerin üye olabildiği partiye, kongrede tüzük değişikliğiyle ileri güçler

dediği kapitalistlerin de üye olabilmelerini sağladı. Üç Temsil Teorisi denilen bu reformla birçok kişinin tepkisini çekti. Böylece, sosyalizme geçiş ekonomisi hızla tasfiye edilerek dev adımlarla kapitalist ekonomiye geçiş süreci başladı. Kendi halkına karşı komünizm, yabancı yatırımcıya karşı da kapitalizm anlayışı söz konusuydu. 1997’de tek devlet iki sistem ilkesiyle Çin’le birleşen Hong Kong, Çin’in kapitalistleşme sürecinde önemli rol oynamıştır. Çünkü yabancı sermayenin büyük bir bölümü Hong Kong’dan gelmekteydi. “Ne olursan ol, Çin’e gel. Yatırım yap” mantığıyla hareket eden Çin kapitalizm sürecine dâhil olmuştu. Bu çerçevede 2001 yılında Çin Dünya Ticaret örgütüne üye olmuştur. Böylece, Çin uluslararası arenada en fazla doğrudan yabancı yatırım çeken ülkelerden biri konumuna gelmiştir. Çin’in ihracat rakamları dış dünyaya açılma politikasının önemli göstergelerinden biridir. 2002’de özel sektörün ekonomideki rolü teşvikler sayesinde artırılmış ve ilerleyen yıllarda özel mülkiyet hakkını yasalaştırmıştır.

Zemin’in en büyük başarısı, ekonomiyi hızlı bir şekilde kapitalizm sürecine dâhil etmesi ve Çin’in Dünya Ticaret Örgütü’ne üyeliğini sağlamasıdır. 2003 yılında görevini Hu Jintao’ya devreden Zemin Merkezi Askeri Komisyonun başkanlığını 2004’e kadar sürdürmüştü. Hu Çin’i kapsamlı olarak geliştirmeye çalışmış ve önceliğini ekonomik yapılanmaya vermişti. Son 30 yıldan beri devam eden reformların daha da ileriye götürülmesi için çalışmaktaydı.

Hu hükümeti, pazar ekonomisi ile sosyalizm arasındaki sınırı iyi çizmişti. Çin’de Batı tipi parlamenter demokrasi uygulanmasa da, daha fazla siyasi katılımın teşvik edilmesini öngörülmüştür. Beijing Daily ve Study Times gibi Çin devletinin resmi yayın organı olan dergilerde demokrasiyi açık bir şekilde savunan makalelerin yayımlanmasına izin veren yönetimin tarihi adımları arasında, özel mülkiyet haklarının korunmasına yönelik yeni bir yasa tasarısı da yer almaktaydı (<http://www.asam.org.tr>). Hu, değişmez denilen komünist tabuları yeniden gündeme getirmişti. Özel mülkiyet hakkının tanınmasına ait yasayı da çıkartarak Çin’in daha özgür bir dünya olması için çalışmıştır.

20 yıl önce Çin nüfusunun %80’i günde bir doların altında kazanıyordu. Kırsal hayattakilerin gücü yılda bir çift lastik bot satın almaya yetiyordu, kentsel nüfusta ise pirinç, yemek yağı, şeker ve kömür karneyle satılıyordu. Bugün satın alma gücü paritesine göre Dünya Bankası Çin’i kişi başı gelirden dünyanın en düşük gelire sahip ülkeleri arasında sıralamaktadır. Karne sistemi sona erdiğinde, bir zamanlar seçkin sınıf için bile lüks olan tüketici malları, şimdi

alışkanlık haline gelmiştir. 2001’de kırsal kesimin yarısı renkli televizyona sahipken, bugün Çin Motorola’nın en büyük pazarı haline gelmiştir. Milyonlarca Çinli özel araba sahibi olmuş ve üniversite öğrencileri rutin bir şekilde uluslar arası haberlere ve hisse senedi fiyatlarına internetten ulaşabilmiştir (<http://wwics.si.edu>).

Çin’de son 30 yılda görülen reformlaşma hareketleri Çin’i kapitalizme yakınlaştırmış ve küreselleşme sürecine dâhil etmiştir. Bugün, dünyanın süper gücü konumuna gelmesinde de temel faktör bu reform süreci olmuştur.

Çin 26 Nisan 1996’da kendisi ile birlikte Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan’ın devlet başkanları Şanghay kentinde bir anlaşma imzaladılar. Anlaşmanın Çin’in Şanghay kentinde yapılması ve 5 ülkenin bu anlaşmaya katılmasından dolayı bu oluşuma Şanghay Beşlisi denildi. Oluşumun amacı tamamen sınır güvenliği ile ilgiliydi. Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan ABD riskine karşı Çin ve Rusya’nın desteğini almak için bu oluşuma üye olmuşlardı. Anlaşma uyarınca, devlet başkanları her yıl üye ülkelerden birinin başkentinde toplandılar ve işbirliği konularını genişlettiler.

15 Haziran 2001’de Şanghay’daki 6.zirveye Şanghay Beşlisine Özbekistan da katılmış ve oluşum Şanghay İşbirliği Örgütü adını almıştır. Moğolistan (2004), Hindistan, İran ve Pakistan da 2005 yılında Şanghay İşbirliği Örgütünde gözlemci üye statüsünde yer almıştır.

Şanghay İşbirliği Örgütü 10 üye ile daha dinamik olarak etkinliğini artırmıştır. Çin Şanghay işbirliği içinde etkinliği oldukça yüksektir ve dış ticaret potansiyeli bu Pazar içinde önemli ölçüde artış göstermektedir.

II. ÇİN EKONOMİSİNİN MAKRO PARAMETRELERİ VE DIŞ TİCARET

A. ÇİN EKONOMİSİNİN MAKRO PARAMETRELERİ

1. Büyüme, GSMH ve Kişi Başına Gelir

Çin Halk Cumhuriyeti 1978’den itibaren küreselleşme sürecine girerek, gelişmekte olan ülkeler sınıfından günümüzün gelişmiş ülkeleri sürecine ilk adımı atmıştır. Reformlardan önce baskı altına alınan talep daha çok tarım sektörüne dayalıyken, reformlardan sonra sanayi sektörü Çin’in kalkınmasında başrolü oynamıştır. Çin ekonomisi 1978 reformlarından itibaren ortalama % 10 büyümektedir. Bunda küreselleşmenin etkisi büyüktür.

1978 yılından önce hükümet ekonomik büyüme politikasını ağır sanayinin gelişimi üzerine geliştirmiş olup, yatırımların büyük kısmını ağır sanayiye yönlendirmiştir (Fang, 2003:98). Ancak daha sonra ağır sanayiden hafif sanayiye geçilerek ekonomik göstergelerde iyileşme sağlanmıştır. 1980'lerden sonra tarım sektörü yavaş yavaş önemini yitirmiş, sanayi ve hizmet sektörü giderek artan oranda önem kazanmış ve Çin ekonomisinin büyümesine kaynak oluşturmuştur.

Tablo 1: Yıllık Büyüme Oranları (%)

1980	1985	1990	1995	2000	2005	2007
7,8	13,5	3,8	10,5	8,0	9,9	11,4

Kaynak: <http://www.chinability.com>

Tablodan görüldüğü üzere Çin ekonomisi ortalama %10'luk bir büyüme gerçekleştirmiştir. Ancak, 1990larda ekonomik büyüme daha yavaş seyirler almıştır. 1990'dan itibaren resmi devlet sektörünün endüstriyel çıktı içindeki payı neredeyse yarı yarıya düşmüştür (Çakıroğlu ve Gülsoy, 1999:8). Çin'de büyümenin kaynağını ihracat ve yatırım patlaması ve yüksek tasarruflar sağlamaktadır. Bunun da temel nedeni kuşkusuz ucuz işgücünden kaynaklanmaktadır.

Tablo 2: GMSH (Milyar \$)

1980	1985	1990	1995	2000	2005	2007
309,263	307,017	390,279	727,947	1198,477	2235,750	3280,224

Kaynak: <http://www.imf.org>

Tablodan görüldüğü üzere Çin'in GMSH'si 1980'den günümüze yaklaşık 20 kat artmıştır. 2000'li yıllardan sonra GMSH'nin hızlıca artması Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne üye olması sonucunda artan ticari ilişkilerine bağlanabilir.

Sabit fiyatlar altında satın alma gücü paritesine göre gayri safi milli hâsılası 2004'te 7,6 trilyon dolara ulaşarak dünyanın en geniş 2. ekonomisi olmuştur. ABD 11,7 trilyon dolarla birinci, Japonya 3,8 trilyon dolarla üçüncü, Hindistan ise 3,4 trilyon dolar ile dördüncü olmuştur (<http://scid.stanford.edu>). 2007'de ise ABD 13,811 trilyon dolarla birinci, Çin 7,055 trilyon

dolarla 2. olmuştur (<http://siteresources.worldbank.org>). 2020 yılında da satın alma gücü paritesi açısından milli gelirin 20 - 25 trilyon dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Tablo 3: Kişi Başına Gelir (\$)

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2008
Kişi Başı Gelir	313	290	341	601	945	1709	2483
Satın Alma Gücü Paritesine Göre	781	1207	1632	2748	3970	7515	8205

Kaynak: <http://imf.org>

Çin GSMH'sı ie dünyanın ikinci ülkesi olmasına rağmen kişi başına geliri 1703 dolardır ve dünyada kişi başına gelir sıralamasında Çin 110. Sırayı almaktadır (<http://makale.turkcebilgi.com>). Bu rakamın düşük olması nüfusunun büyük olması ve dolayısıyla ucuz işgücünden kaynaklanmaktadır. Çin'de kişi başına milli gelir birçok gelişmiş ülkeye nazaran daha düşük olsa da malların fiyatları düşük olduğundan birçok ülkeye göre daha avantajlı pozisyonudadır.

2. İşsizlik ve İstihdam

Çin, çok büyük yatırımlar almasına rağmen, yüksek nüfus ve kırdan kente göçler sonucu işsizlik sorunuyla karşı karşıya bulunmaktadır. Çin'deki işsizliğin temel nedenleri, büyük kentlerde hızlı nüfus artışı ve göç, teknolojik gelişmeler ve kamusal işletmelerde uygulanan reformlardır. Reformlardan sonra rekabetçi kapitalist düzen önem kazanmış, sosyalizmdeki her işgücüne uygun iş fikri terkedilmiştir. Çin'de "xiagang" sistemi geçerli olduğundan işsizlik oranları çok düşüktür. Buna göre, işten kovulanların bile işle ilgisi kesilmemektedir. 2000'de Çin'deki işsizlik 0,3 olarak verildiğinden ve mevcut işsizliğin daha yüksek olduğu düşünüldüğünden işsizlik oranları çok gerçekçi değildir. Çin'in yüksek nüfusu büyük istihdam sorunlarına yol açmaktadır. İstihdamdaki artış ekonomik büyümeyi de beraberinde getirmektedir.

Tablo 4: Çin Ekonomisinde İstihdam (milyon kişi)

1980	1985	1990	1995	2000	2002
539	600	672	720	757	769

Kaynak: <http://www.stats.gov.cn>

Çin’de devamlı artan nüfus işgücü maliyetlerini düşürmekte ve yatırımcılar için bölgeyi cazibe merkezi haline getirerek uluslararası rekabet gücünü arttırmaktadır. Ancak istihdamın yüksekliği işçilerin çok ağır şekilde çalışmaya katlanmasından kaynaklanmaktadır.

1980- 1991 yılları arasında serbest çalışanlar ile özel işletmeler, kentlerde 7,6 milyon insana iş olanağı sağlamışlardır. Kırsal alanda 200 milyon işsizden 100 milyonu ilçe ve köy işletmelerine bağlı olarak çalışmaktadır (Arıboğan, 2001:270).

3. Tasarruf ve Yatırım

Ekonominin büyüme dinamiklerini, yüksek tasarruf ve yatırımlar oluşturmaktadır. Tasarruf, Çin ekonomisinde her zaman önemli olan bir kavramdır. Reformlardan önce de sonra da Çin ekonomisi yüksek tasarruf oranlarına sahip bir ülke pozisyonundaydı. Çin’de ulusal tasarruflar yatırımlardan daha çok olmuş ve devamlı bir tasarruf fazlası oluşmuştur. Geleneksel Konfiçyus öğretisinden dolayı, Çin halkı tasarrufu sevmekte ve tüketimi frenlemektedir. Bununla beraber, kişi başına gelirdeki artış, tüketici kredilerinin çok yaygın olmaması ve işsizlik endişesi de Çin halkını tasarrufa zorlamıştır.

Tablo 5: Tasarruf Oranları (GSYİH’nın % Olarak)

1980	1985	1990	1995	2000	2002
34,93	33,64	37,95	43,17	39,00	43,37

Kaynak: <http://www.stats.gov.cn>

Tablodan görüleceği üzere, Çin’in tasarruf oranları inişli çıkışlı bir grafik sergilemiştir. 1980’den itibaren ortalama %40 tasarruf oranı sağlanmıştır. Ancak Çin’in küreselleşmesiyle beraber tasarruflar yerini tüketime bırakmıştır. Son yıllarda Çin’de görülen tüketim patlamasının nedeni de budur.

Çin’in dış dünyaya açılmasıyla beraber Çin, yatırımcılar için bir cazibe merkezi haline gelmiştir. Şüphesiz, yatırımların artmasında teşvikler ve ucuz işgücü önemlidir. Ayrıca, son yıllarda Çinli bankaların çok fazla miktarda ve uzun vadeli krediler vermesi yatırımların artmasında önemli rol oynamaktadır.

Yabancı şirketler ucuz işgücü karşılığı Çin’e yatırım yapmakta ve önemli bir maliyet avantajı sağlamaktadır. Ucuz ürettikleri malları da sürekli olarak milli geliri artan ve yüksek

potansiyeye sahip tüketici talebini içeren Çin'e ve dünyaya satmaktadır. Böylece karını maksimize etmektedir.

Çin, 1978'lerden sonra girdiği hızlı büyüme süreciyle birlikte dünyada direkt yabancı sermaye girişinin en fazla olduğu gelişmekte olan bir ülke konumuna gelmiştir. Bu durumun ülkenin büyüme sürecini ve teknolojik gelişmesini hızlandırıcı etkiye yol açtığı düşünülmektedir. Nitekim 1979 – 1998 yılları arasında ülkeye 320 bin yabancı firma başvurmuştur (Kızıltan, 2007: 55–56).

Tablo 6: Yatırım Oranları (GSYİH'nın % Olarak)

1980	1985	1990	1995	2000	2002
20,16	28,37	24,35	34,23	36,82	40,20

Kaynak: <http://www.stats.gov.cn>

Tablodan görüleceği üzere, Çin'de yatırımlar 1990'dan sonra sürekli artış göstermektedir. Çin'in küreselleşmesiyle yabancı yatırımcılar Çin'e akın etmiş ve kısa sürede ihracat patlaması yaşanmıştır. Ayrıca, yatırım teşvikleri ve Çinli bankaların kredi kolaylığı sağlaması Çin'in yurtiçi yatırımlarının hızla artmasına yol açmıştır.

Bugün dünyanın 500 büyük şirketinden 400'ünün Çin'de yatırımı bulunmakta ve 2005 yılı sonu itibariyle ülkeye yapılan toplam yabancı yatırım miktarı 600 milyar doları aşmaktadır. Ağırlıklı olarak doğudaki kıyı bölgelerde yoğunlaşan yabancı sermaye yatırımları son yıllarda iç kesimlere kaymaya başlamıştır (<http://tusiad.org>).

Çin'e yapılan yatırımlar Çin'de ihracat patlamasına yol açmıştır. Bununla beraber ekonomik büyümeye ve reform sürecine de katkılar yapmıştır. Ancak, her bölge aynı oranda yatırım alamadığından bölgeler arası farklılıkları artırmaktadır.

4. Enflasyon ve Faizler

Çin ekonomisinde enflasyon reformlar öncesi ve sonrası diye bir ayrıma tabi tutulmaktadır. Reformlardan önce fiyatlar devlet kuruluşları tarafından benimsendiğinden Çin ekonomisi yüksek enflasyon sorunları ile karşılaşmıştır. Ancak hiçbir zaman çok büyük enflasyon oranları görülmemiştir. Bunun temel nedeni de tüketim alışkanlıklarının çok

olmamasından kaynaklanmaktadır. Günümüzde ise Çin ekonomisi hızlı büyümeyle düşük enflasyonu aynı anda yaşayarak bir mucize gerçekleştirmiştir.

Tablo 7: Enflasyon Oranları (Yıllık % Değişim)

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0,4	0,7	-0,8	1,2	3,9	1,8	1,5	4,8

Kaynak: <http://www.apec.org>

Tablodan görüldüğü üzere Çin'de düşük enflasyon hâkimdir. Bazı yıllar deflasyon yaşansa da son yıllarda artan taleple deflasyon beklentilerini ortadan kaldırmıştır. Çin'de yaşanan reform süreci şüphesiz faiz oranlarını da etkilemiştir. Planlı ekonomiden Pazar ekonomisine geçişte faiz oranları da para piyasasında ve daha sonra fon piyasasında reforma tabi tutulmuştur. Hükümetler müdahaleci politikalar uygulayarak rekabeti engellemiştir. Ancak küreselleşen dünyada rekabet çok önemli olduğundan reform sürecinde bundan vazgeçilmiştir.

Tablo 8: Kısa Dönem Faiz Oranları (Her bir Yıl İçin % Olarak)

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
5,85	5,85	5,31	5,31	5,58	5,58	6,12

Kaynak: <http://www.apec.org>

Tablodan görüleceği üzere Çin'de faiz oranların 1999 yılından itibaren % 5,6 oranında sabitlenmiştir. Bunda devletin rolü çok büyüktür. Kamu ve özel finans kuruluşları da daha çok kredi vermeye başlamış, uzun vadeli ve düşük faizler de yatırımları tetiklemiştir.

5. Döviz Kuru ve Döviz Rezervi

Çin'in para birimi Remninbi'dir. Reformlarla beraber Çin düşük döviz kuru politikası uygulamış, böylece rekabet gücü artarak ihracatını artırmıştır. 1980'de 1 dolar 2,8 Rmb iken 1993'te 5,76 Rmb'ye çıkmıştır. 1994'de parasını %66 oranında devalüe etmiş ve 1\$=8,61 Rmb olmuştur. Bu devalüasyondan sonra Çin parasını ABD dolarına bağlamış ve Rmb'de ciddi dalgalanmalar yaşanmamıştır. Asya Krizinden de bu sayede çok büyük kayıplar yaşamamıştır.

Tablo 9: Rmb'nin Önemli Yabancı Paralar Karşısındaki Ortalama Döviz Kuru

Yıllar	100 ABD Doları	100 Japon Yeni	100 Avro
1985	293,66	1,24	-
1990	478,32	3,32	-
1995	835,10	8,92	-
2000	827,84	7,68	-
2005	819,17	7,44	1019,53
2006	780,87	6,56	1026,65

Kaynak: <http://www.stats.gov.cn>

(Rmb veya Yuan)

Çin, uyguladığı başarılı döviz kuru politikasıyla yabancı yatırımcının da güvenini kazanmış ve işgücünün de ucuz olmasıyla bölgeye yabancı sermayeyi çekerek ekonomik gelişmesini sağlamıştır. Çin, 2005'ten itibaren, Dolar, Euro, Yen, Hong Kong Doları, Avustralya Doları, Kanada Doları, Sterlin ve Frank'la da işlem yapılabilmesine izin vermiştir. Günümüzde ise 100 ABD Doları 670 Yuan etmektedir. Küresel krizle beraber 1 dolar, 6,84 Yuan düzeylerine çıkmıştır. Bu da gelişmekte olan ülkeleri Çin'e karşı rekabetli konuma sokacaktır. Küresel krize karşı dünya, Yuan'ın değerinin yükselmesini istemektedir.

Çin 2006'dan beri dünyanın en geniş döviz rezervlerine sahip ülkesidir. 2007'nin sonunda döviz rezervleri 1,5 trilyon dolara ulaşmıştır. Nitekim Uluslar arası Karşılaştırma Programı (ICP – International Comparison Programme) sonuçlarına rağmen Çin büyük bir ticari ve ekonomik güç olarak kalır ve uluslar arası finans ve yatırımlarda büyük bir potansiyel oyuncu olarak yükselir (Morrison ve Martin, 2008:6).

Tablo 10: Çin Döviz Rezervleri (Milyar Dolar)

1980	1985	1990	1995	2000	2005	2007	Mart 2008
2,5	12,7	29,6	75,4	165,6	818,9	1528,2	1682,2

Kaynak: <http://www.chinability.com>

Tablodan görüleceği üzere, Çin'in döviz rezervlerinde sürekli bir artış görülmüştür. 1993 yılında ithalat ihracatı geçmiş ve Çin ender olarak cari açık vermiştir. Ancak, bölgeye giren yabancı sermaye döviz rezervlerinin bir önceki yıla göre artmasını sağlamıştır. 2006'nın sonlarında Çin'in döviz rezervleri ilk defa 1 trilyon doları aşmıştır. Bunda da en önemli faktör, Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne üyeliğinin artıdır.

B. ÇİN'İN DIŞ TİCARETİ

Reformlardan sonra Çin ekonomisi dış ticarete çeşitli düzenlemelere gitmiştir. Bu düzenlemelerin temelini ise ihracata yönelik büyüme stratejisi oluşturmaktadır.

Çin'in dış ticaretinde en belirgin gelişmeler 1957 – 1978 yılları arasındaki 21 yıl içinde yaşanmış ve dış ticaret hacmi yaklaşık 6,7 kat artış göstermiştir. 1978 – 1997 dönemini kapsayan son 19 yıl içinde ise bu artış 16 kat artmıştır. 1997 yılında %12,1 oranında bir artışla 326 milyar dolarlık bir dış ticaret hacmine ulaşan Çin Halk Cumhuriyeti, dünya ticaretinin en büyük ilk 10 ülkesi arasına girmeyi başarmıştır (Sükan, 2000:78). Çin'in 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne girmesiyle de dış ticaret hacmi artmış ve ABD ve Almanya'dan sonra dünyanın en büyük dış ticaret hacmine sahip ülke pozisyonuna gelmiştir.

Çin'in dış ticaretini arttıran birçok faktör vardır. Bunların başında reformlar sonucu ekonominin yeniden düzenlenmesi ilk sırada sayılabilir. Ucuz işgücü ile maliyetler azalmış ve uluslararası rekabet gücü artmıştır. Ayrıca, Çin parası Remninbi'nin 1994'de devalüe edilmesi ihracatını olumlu düzeyde etkilemiş ve dış ticaret açıklarını azaltmıştır. Bölgeye giren doğrudan yabancı yatırımlar refahı da arttırmış, Çin hükümetlerinin reformlarıyla da teknoloji transferi gerçekleşmiştir. Nitekim 2001 yılında Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne katılması ve 2005 yılında tekstilde kotaların kaldırılması ve gümrük tarifelerinin indirilmesiyle Çin dünya pazarında çok önemli bir yere gelmiştir. Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne üyeliğiyle kotaların bir kısmı kaldırılmış ve Çin'in dış ticaret hacmi genişlemiştir. Ayrıca, uluslar arası anlaşmazlıklar Dünya Ticaret Örgütü tarafından çözüleceğinden Çin, adaletsiz yaptırımlarla karşı karşıya kalmaktan kurtulmuştur. Ayrıca Çin, ithalata koyduğu vergileri azaltarak halkının tüketim yapmasını sağlamış, ihracatta hızlı bir artış yaşanırken ithalatında önemli oranda artmıştır. DTÖ üyeliği sonrası Çin'de sanayi ve hizmet sektörünün payı sürekli artmış, tarım sektörünün payı azalmıştır. Doğrudan yabancı yatırımlar Çin'e akmaya başlamış, gelen teknoloji de Çin'de verimlilik oranlarını arttırmıştır.

Tablo 11: Dış Ticaretin Çin'in GSYİH içindeki payı (%)

1980	1985	1990	1995	2000	2004
21,8	24,1	34,8	43,9	44,2	65,4

Kaynak: <http://www.stats.gov.cn>

Tablodan görüldüğü üzere, 1980’de Çin’in dış ticaretinin GSYİH içindeki payı %21,8 iken 2004’te %65,4’e çıkmıştır. Ekonomisinin yaklaşık yarısı yabancı ortaklara dayalı olan Çin’in dış ticaret hacmi giderek artmaktadır. Bu artışlarda Çin’in ticari ilişkileri de önemlidir. Çin’in dış ticareti 1980–1990 yılları arasında genelde Hong Kong, Japonya ve ABD ile yapılırken, 1990’lardan sonra dünya ticaret hacminde önemli artışlar gözlenmiştir. Dünya Ticaret Örgütü üyeliğiyle Çin dış ticaret alanında birçok reforma başvurmuş ve bunun sonucu olarak da göstergelerde devamlı bir iyileşme görülmüştür. Bugün dünyanın her ülkesinde herhangi bir Çin malına rastlamamak imkânsızdır.

1. Çin’in İhracat ve İthalatı

Dünya ticaretine ilişkin Çin ticaret hacmi, keskin bir düşüşle 1953’te % 1,5’ten 1977’de % 0,6’ya düşmüştür (<http://www.wilsoncenter.org>). 1990’lara kadar yerli üreticilerce yapılan dış ticaret Çin’in küreselleşmesiyle birçok yabancı yatırım çekmiş ve ihracatın boyutu değişmiştir. Çin’deki emeğin ucuzluğu zamanla ABD ve Avrupa ülkelerini de bölgeye çekmiş ve Çin ihracat patlaması yaşamıştır. Ancak, yerli üreticinin de ihracattaki payı son yıllarda yeniden önemli oranlarda artış göstermiştir.

1970’lerin başından 1995’e kadar Çin ihracatının beşte birini Hong Kong ile yapmıştır. 1978’den 1995’e kadar olan reform süreci boyunca sabit fiyatlar altında Çin’in ihracatı 16 milyar dolardan 138 milyar dolara yükselmiştir (<http://www.theglobalsite.ac.uk>).

1999’da artık Çin tam bir açık ekonomidir. 1999’da toplam ticareti GSYİH’nın %36,7’sini oluşturmaktaydı, Japonya da ise bu oran %16,7’dir (Hilpert and Haak, 2002:14).

Tablo 12: Çin'in Dış Ticaret Verileri

YIL	İhracat/GSYİH (%)	Milyar Dolar			
		Toplam İthalat & İhracat	Toplam İhracat	Toplam İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1980	6	38,14	18,12	20,02	-1,90
1985	9	69,60	27,35	42,25	-14,90
1990	16,1	111,68	62,09	53,35	8,74
1995	21,3	280,86	148,78	132,08	16,70
2000	23,1	474,29	249,20	225,09	24,11
2005		1422,12	762,00	660,10	101,90
2006		1760,70	969,10	791,60	177,50

Kaynak: <http://www.stats.gov.cn>

Tablodan görüleceği üzere, 1980 – 2005 arası ihracat yaklaşık 46 kat artmış ve 1990'lı yıllardan itibaren (1993 ve 1994 hariç) dış ticaret dengesi hep fazla vermiştir. Reformlardan sonra Çin ekonomisi hem ihracatında hem de ithalatında önemli artışlar meydana gelmiştir. Bu da Çin'in sadece ihracat patlaması yaşayan bir ülke olmadığını göstermektedir. İhracatla birlikte ülkede tüketimin artmasıyla ithalatta da önemli artışlar olmuştur.

Çin ekonomisi demir ve çelik gibi sanayisini besleyen hammaddeler bakımından tamamıyla dışa bağımlı olmakla birlikte bu malların dış ticaretteki payı son zamanlarda azalmıştır. Ancak bu durum, iç piyasanın bu ürünlerde doyum noktasına ulaşmış olmasından değil, ihracatı artırmaya yönelik baskıcı politikalarından kaynaklanmaktadır. İhraç edilmek üzere ithal edilen ara malları ise toplam ithalatın %40'ını, toplam ihracatın %55'ini oluşturmaktadır. İthalattaki asıl büyük artış tarıma dayalı gıda maddelerinde görülmektedir. Bu ürünlerin toplam ithalatında %54 artış olurken, bunun içinde hububat ithalatı 3 kat artmış, canlı hayvan ithalatı ise % 88 artış göstermiştir. Tarıma dayalı ticaretteki açık 4,6 milyar dolar olup uzun süre devam edecek niteliktedir. Çin ekonomisinde tarımsal kesim, ülkenin yaşadığı gelişme sürecinin dışında kalmıştır. Tarım ürünleri miktarı yetersiz olmakla birlikte uluslararası pazarlarda rekabet gücünden uzaktır. Çin'in ihracat yapısı, ithalatı ile benzer özellikler göstermektedir. Katma

değer oluşturan mallar daha çok emek gücüne dayalı giyim, günlük tüketim maddeleri, ev aletleri ve kahverengi eşyalar gibi mallardan meydana gelmektedir. Plastik, tekstil, deri, ağaç ve metal gibi dönüştürülmüş mallar ise ihracatın %40'ını oluşturmaktadır. Bunların içinde de hazır giyim %19, ayakkabı %17, mobilya %40, oyuncak %14 oranında paya sahiptir (Sandıklı ve Güllü, 2005:300). Ayrıca, ham işlenmiş petrol, sağlık ve eczacılık ürünleri, ses kayıt cihazları, bavul – çanta, seyahat malzemeleri ve düşük teknolojiye sahip mallarda ihracatın diğer kalemlerini oluşturmaktadır.

Çin'de ithalat da ihracatla beraber artmaktadır. 1990'lara kadar genel olarak ithalat ihracattan fazla olduğu için dış ticaret açık vermiştir. Ancak, 1990'dan sonra (1993 yılı hariç) ihracat payı ithalat payından fazla olmuştur. Çin'in yaptığı ithalatın büyük çoğunluğu ihracatı artırmaya yönelik hammadde ve ara mallarından oluşmaktadır. İthalata konu hammadde ve ara mallarının fiyatlarının yükselmesi de Çin'in ithalat göstergelerini artırmaktadır. Çin, ihracatının büyük çoğunluğunu ABD, Avrupa ve bölge ülkelerine yaparken; ithalatının büyük çoğunluğunu komşu bölgelerden yapmaktadır.

Hong Kong da dâhil edildiğinde, Çin 2006'da 1.286 Milyar dolarla dünyanın en büyük ihracatçısı olmuştur. Almanya 1.126 Milyar dolarla ikinci, ABD 1.036 Milyar dolarla üçüncü, Japonya 650 Milyar dolarla dördüncü ve Rusya 305 Milyar dolarla beşinci olmuştur (OECD, 2007:19). Çin'in ithal ettiği ürünlerde hammadde ve ara malları önemli bir paya sahiptir. Demir çelik, makineler, elektronik cihazlar, ham petrol, kâğıt, sentetik tekstil ürünleri ve iplikler, mineral yakıt ve yağlar, organik ve inorganik kimyasal ürünler ve tarım ürünlerinden kaynaklanmaktadır. Tarım ürünlerinde ise yerli üretim, ülke içindeki talebi karşılayamadığı için ithalata başvurulmuştur. Tarımsal kesim, ülkenin yaşadığı performanstan uzak kalmış, bu da ithalatı zorunlu kılmıştır. Bunların başında, hububatlar, canlı hayvanlar ve çeşitli gıda maddeleri yer almaktadır.

III. TÜRKİYE ÇİN EKONOMİK İLİŞKİLERİ VE DIŞ TİCARET

Türkiye – Çin ekonomik ilişkileri 1970'lerde başlamış, 5 Ağustos 1971'de Çin Halk Cumhuriyeti tanınmış ve 16 Temmuz 1974'te Pekin'de imzalanan Ticaret Anlaşması ile bu ilişkiler gelişmeye başlamıştır. 1980'lerden sonra ilişkiler daha da gelişmiştir. Çin dünya

pazarına entegre olmuş, dünya ticaret hacminde önemli bir yer edinmiştir. İhracat teşvikleriyle ve tüketim kısıtlamalarıyla sürekli dış ticaret fazlası vermiştir. Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olarak ithalata uygulanan gümrük tarifelerinin %10'un altına indirilmiştir. Kotaların kalkmasıyla Çin Türkiye için rekabette tehdit oluşturmaya başlamıştır.

Çin pazarının sahip olduğu altyapı, müşteri nitelikleri, çok açık olmayabilen ve değişme sürecinde bulunan ticaret kural ve uygulamalarının Türk ihracatçıları tarafından dikkatli bir şekilde izlenmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, özellikle Çin'e ihraç edilen ürünlerin çeşitlilik kazanması, Türkiye'deki ihracatçı ve yatırımcıların Çin pazarında kalıcı olabilmesi ve ticaret potansiyelini arttırabilmesi için bu pazara özel önem vermeleri gerekmektedir (Ekrem, 2003:167).

Tablo 13: Türkiye – Çin Dış Ticaret Hacmi

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	HACİM	DENGE
1991	20,4	171,8	192,2	-151,4
1992	144,2	172,4	316,6	-28,2
1993	511,9	255,2	767,1	256,7
1994	354,8	257,6	612,4	97,2
1995	66,9	539,0	605,9	-472,0
2000	91,3	1321,6	1412,9	-1230,0
2001	199,3	922,0	1121,3	-722,0
2002	282,5	1368,3	1640,8	-1085,8
2003	512,9	2610,3	3123,2	-2097,4
2004	392,0	4476,0	4868,0	-4084,0
2005	549,5	6800,0	7349,5	-6240,5
2006	693,1	9588,2	10281,3	-8885,1
2008	1437	15658	17095	-14221,0
2009*	1188	10087	11275	-8899,0

Kaynak: <http://www.dtm.gov.tr> (* 2009 ilk 10 ay)

Tablodan görüldüğü üzere, Çin'e ihracat 2001'den itibaren artmasına rağmen istenilen düzeyde gerçekleşmemiştir. Son 2006 yılından itibaren Çin'e ihracatımızda önemli artışlar olmasına rağmen toplam ihracat içindeki Çin'e yapılan ihracatın payı oldukça düşük kalmıştır. Ucuz işgücü nedeniyle, hem emek sektöründe, hem bilgi ve teknoloji sektöründe oldukça ilerleyen Çin, son yıllarda Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı 3. ülke olmuştur.

Türkiye'nin Çin'e ihracatındaki başarısızlığın nedeni, Çin'in uyguladığı tarifeler olmuştur. 2001'de Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne üye olması ve kotaların kaldırması ile

2005'te gümrük tarifelerini, sanayi mallarında %8,9'a ve tarımda da %15'e çekilmiştir. Aslında bu durum Türkiye'nin Çin'e ihracatının önünü açmıştır. Asıl sorun Türkiye'nin ihraç mallarının birkaç kalemlle sınırlı kalmasıdır. O yüzden yapılması gereken şey ihraç ürünlerin çeşitliliğini artırmaktır. Ayrıca, Çin'in uyguladığı yüksek gümrük tarifeleri, Türkiye'deki Çin sermayeli şirketlerin varlığı, Çin'de üretim yapan yabancı şirketlerin sadece üretim yapabilmek için ihracat izni alarak ithalatı sınırlamaları ve 1 Ocak 2005'ten itibaren Çin'e tekstil için uygulanan kotaların kaldırılması Çin'in Türkiye'ye ihracatının artmasına ve ithalatının sınırlı kalmasına neden olmuştur.

Özellikle 1998 yılından başlayarak Türk firmalarının bu ülkeye yönelik olarak ilgileri artmaya başlamıştır. Özellikle deri sanayi, inşaat malzemeleri üreticileri, mermer ve gıda sanayi gibi sektörlerden firmalar bu ülkede ofis açmak veya temsilciler aracılığı ile pazara girme yolunda ciddi adımlar atmışlardır. Yurtdışı ofis veya mağaza açma, fuarlara katılım girişimlerinin devlet tarafından da desteklenmesi büyük önem taşımaktadır (<http://www.adana-to.org.tr>). Aynı zaman gibi Çin firmalar da Türkiye'de üretim yapmaktadır.

Özellikle tekstil ürünlerinde Türk firmalarının kendi markalarını geliştirmeleri gerekmektedir. Ayrıca Türkiye'deki tekstil ihracatçılarının büyük bir kısmı KOBİ'lerden oluşmaktadır. KOBİ çoğunluğu içeren geniş ihracatçı kesimlerinin koşul ve ihtiyaçlarını dikkate alan farklı ve çeşitli yöntemlerin de uygulanması gereklidir. Bu tür uygulamalar, yerli üretimde kalite yanında verimliliği arttırmaya da hizmet edecektir (Sandıklı ve Güllü, 2005:316). 1 Ocak 2005'ten itibaren tekstil sektöründe uygulanan kotaların kaldırılması ile Çin dünya tekstil piyasasının yarısından fazlasına sahip olmuştur. Türkiye, 9 Ocak 2005'te Çin'den ithal edilen tekstil ürünlerinde 42 ürüne kota koymuştur. Ancak yine de, Türkiye'de birçok tekstil firması iflas etmiş ve bundan dolayı tekstil sektöründe işsizlik artmıştır. Ucuz Çin tekstil ürünleriyle rekabet edebilmek için kaliteli mal üretilmesi şarttır.

Ticari alandaki en büyük sorun, Çin'in fikri mülkiyet haklarını ihlal etmesidir. Çin, taklit ürünleri ucuz işgücü ile üreterek büyük kârlar elde etmekte ve dünyadaki firmaları büyük zararlara uğratmaktadır.

1,5 milyara yaklaşan nüfusuyla Çin, Türkiye için tehdit değil fırsat olmalıdır. Türkiye bu pazara girebilmeli ve etkin güç olabilmelidir. Türkiye'nin uluslararası piyasalarda yer

alabilmesi için tekstil ürünlerinde markalaşmaya gitmesi ve kaliteli ürün üretmesi gerekmektedir. Böylece hem Çin’deki yüksek gelir gruplarına hem de diğer uluslar arası piyasalarda Pazar payını arttırması mümkün olacaktır.

IV. TÜRKİYE ÇİN DIŞ TİCARETİNİN YAPISAL VE SEKTÖREL ANALİZİ

A. TÜRKİYE ÇİN DIŞ TİCARETİNİN YAPISAL ANALİZİ

2000 yılından itibaren Türkiye’nin Çin’den ithalatı büyük artışlar göstermiştir. Çin’in Dünya Ticaret Örgütü’ne üye olmasıyla, ucuz işgücünden dolayı büyük avantajlar elde etmiştir. Çin, üyelik sonrasında emek yoğun ve imalat sanayisinde ciddi bir rekabet avantajı sağlamıştır.

Tablo 14: Çin’in Türkiye Piyasasındaki Pazar Payı

Mal Grupları	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Kolay Taklit Edilebilen Araştırma Bazlı Mallar	2,64	2,77	3,44	2,88	4,81	8,34	10,75
Emek Yoğun Mallar	4,91	5,93	6,24	5,95	6,07	8,76	11,22
Sermaye Yoğun Mallar	0,66	0,92	1,02	0,95	1,17	1,29	1,52
Hammadde Yoğun Mallar	0,74	0,48	0,48	0,55	0,77	0,76	0,87
Zor Taklit Edilebilen Araştırma Bazlı Mallar	1,27	1,87	2,68	2,39	2,52	3,92	4,52

Kaynak: Çakmak (Aynagöz), 2008:258

Tablodan görüleceği üzere, Çin özellikle emek yoğun ve kolay taklit edilebilen mallarda Türkiye’deki pazar payını son yıllarda ciddi oranlarda artırmıştır. Tabloya göre; kolay taklit edilebilen mallar; organik ve inorganik kimyasal ürünler, tıp ve eczacılık ürünleri, ilk şekilde olmayan plastikler, büro makineleri, diğer kimyasal ürünler ve haberleşme araçlarıdır. Emek yoğun mallar ise; dokuma elyafı, demir – çelik içermeyen işlenmiş mallar ve çeşitli mamullerdir. Sermaye yoğun mallar ise; taşıtlar, elektrik enerjisi, uçucu yağlar ve demir – çelik gibi ürünlerdir. Hammadde yoğun mallar ise, canlı hayvanlar ve gıda maddeleri, akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler, madeni yakıtlar, gübreler, katı – hayvansal ve bitkisel yağlardır. Zor taklit edilebilen mallar ise, makine ve ulaştırma araçları, kontrol aletleri, ilk şekildeki plastikler ve fotoğraf malzemelerden oluşmaktadır.

Tablo 15: Mal Gruplarına Göre Çin'in Türkiye'deki Pazar Payı

Mal Grupları	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Organik Kimyasal Ürünler	1,67	1,58	1,30	1,98	2,69	3,65	4,35
İnorganik Kimyasal Ürünler	3,53	4,09	4,50	3,62	4,50	4,96	4,77
Tıp ve Eczacılık Ürünleri	0,79	0,74	0,83	0,91	0,79	0,98	1,06
İlk Şekilde Olmayan Plastikler	0,47	0,57	0,99	1,08	1,34	2,08	3,63
Başka Yerde Belirtilmeyen Kimyasal Ürünler	0,90	1,10	1,28	1,77	2,27	2,42	2,72
Büro ve Otomatik Veri İşleme Makineleri	3,37	5,74	7,38	8,32	12,10	25,50	33,86
Haberleşme ve Ses Kaydetme Cihazları	5,14	3,42	4,30	3,31	10,70	18,90	20,47
İlk Şekildeki Plastikler	0,14	0,16	0,13	0,08	0,19	0,43	0,62
Makine ve Ulaştırma Araçları	1,31	1,96	2,54	2,62	2,57	4,39	5,08
Başka Yerde Belirtilmeyen Kontrol Aletleri	0,83	1,26	7,05	1,09	3,45	3,23	4,12
Fotoğraf Malzemeleri, Optik Eşya ve Saatler	4,80	7,36	7,53	7,97	11,11	10,55	11,82
İçki ve Tütün	0,21	0,99	0,10	0,34	0,82	1,57	1,40
Elektrik Enerjisi	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Dericilik ve Boyacılıkta Kullanılan Ürünler	1,48	1,60	1,99	3,08	3,78	3,86	4,64
Uçucu Yağ, Kozmetik ve Parfümeri	0,14	0,08	0,06	0,15	0,19	0,14	0,26
Başka Yerde Belirtilmeyen Kauçuk Eşya	1,14	2,21	5,79	3,49	6,02	9,68	7,60
Demir ve Çelik	1,30	1,72	2,01	0,93	0,68	0,74	1,15
Demir İçermeyen Madenler	0,90	1,45	1,32	0,88	0,93	1,29	1,56
Kara Taşıtları	0,13	0,23	0,26	0,44	0,55	0,53	1,06
Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri	0,82	1,00	1,36	2,17	1,58	1,65	0,64
Akaryakıt ve Dokuma Elyafı Harici Yenilmeyen Hammaddeler	0,59	0,74	0,85	0,77	0,85	0,90	0,57
Madeni Yağlar ve Yakıtlar	0,95	0,35	0,33	0,40	0,70	0,63	1,08
Hayvansal ve Bitkisel Yağlar, Katı Yağlar ve Mumlar	0,03	0,05	0,04	0,02	0,04	0,03	0,08
Gübreler	0,01	0,04	0,03	0,06	0,30	0,59	0,16
Dokuma Elyafı ve Artıkları	0,18	0,27	0,66	0,28	0,67	2,06	2,45
Başlıca Sınıflara Ayrılmış İşlenmiş Mallar	4,24	4,94	5,40	4,90	4,90	6,70	8,17
Çeşitli Mamul ve Eşyalar	8,88	10,41	10,98	11,36	12,14	17,62	22,24

Kaynak: Çakmak (Aynagöz), 2008:267

Tablodan görüldüğü üzere, büro ve otomatik veri işleme makineleri 1998 – 2004 arası 10 kat; haberleşme ve ses kaydetme cihazları yaklaşık 4 kat; fotoğraf makineleri, optik eşya ve saatler, çeşitli mamul ve eşyalar ve organik kimyasal ürünler 3 kat ve başlıca sınıflara ayrılmış işlenmiş mallar da yaklaşık 2 kat artmıştır.

B. TÜRKİYE – ÇİN DIŞ TİCARETİNİN SEKTÖREL ANALİZİ

Türkiye ile Çin arasındaki dış ticaret sürekli olarak Türkiye aleyhine büyümektedir. Sektörel bazda ele alındığında, Çin'e ihraç ettiğimiz ürünlerin birçoğunu Çin'in üretmesi ve ihracatçı olduğumuz sektörler de dahi rekabet gücümüzün zayıflamasına neden olmuştur. Hatta bu sektörlerde dahi ithalatımız önemli ölçüde artmıştır.

Tablo 16: 2002 Yılı İtibariyle Türkiye'nin Çin'e Başlıca Dış Ticaret Maddeleri

İHRACAT			İTHALAT		
Sektör	Tutar	%	Sektör	Tutar	%
Sanayi Sektörü	199,7	83,7	Sanayi Sektörü	888,7	65,1
Tarım Sektörü	39,0	16,3	Tarım Sektörü	475,6	34,9
TOPLAM	238,7	100	TOPLAM	1364,3	100

Kaynak: <http://www.fuarara.com>

Tablodan görüldüğü üzere, 2002 yılında 39 milyar dolarlık tarımsal ihracatımıza karşılık, 475,6 milyar dolarlık tarımsal ithalatımız söz konusudur. Sanayi sektörü açısından ise, 199,7 milyar dolarlık ihracatımıza karşılık, 888,7 milyar dolarlık sanayi sektörü ithalatımız gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin Çin'e yaptığı ihracatın ana kalemleri, maden cevherleri başta olmak üzere mermer, gıda sanayi ürünleri, kereste, sanayi bitkileri ve çeşitli cihazlardan oluşmaktadır. Dünyanın en büyük açık şantiyesi olarak tanımlanan Çin'in, faaliyetlerini devam ettirmek amacıyla bu ürünlerden inşaat sektörüne dayalı olanlara ithalatında daha fazla yer vereceği açıktır. Bu bakımdan plastik inşaat malzemeleri, cam ve seramik ürünleri Çin ile olan dış ticaret hacmimizi arttıracak kalemler arasında sayılabilir. Gıda maddeleri arasında ise beyaz et, kuru meyve, tütün ihracat hacmi yüksek olan ürünler arasındadır. İthalat kalemlerinde ise makineler ve elektronik malzemelerinin yanı sıra oyuncaklar, aydınlatma lambaları, deri eşyalar yer almaktadır (Sandıklı ve Güllü, 2005:313). Madeni metaller, inorganik kimyasallar, tuz ve çimento Çin'e yapılan önemli ihraç ürünleriyken; elektrikli makineler ve kazanlar Çin'den yapılan önemli ithal ürünleridir.

Tablo 17: Türkiye – Çin Dış Ticaretinin Yapısal ve Sektörel Analizi

YIL	DIŞ TİCARET	YAPISAL ANALİZ	SEKTÖREL ANALİZ
2000	1,2 milyar dolarlık dış ticaret açığımız vardır.	Emek yoğun ve kolay taklit edilebilen mallarda Türkiye piyasasında Çin'in Pazar payı yüksektir. Kauçuk eşya, kontrol	Sanayi sektörü ihracatımız içinde %80'lik bir paya sahipken, ithalatımızda ise %62 olarak gerçekleşmiştir. Sanayi sektöründe demir – çelik ihracatına karşılık, elektrikli

		aletleri ve işlenmiş mallar açısından Çin avantajlı konumdadır.	makine ithalatı gerçekleşmiştir.
2001	722 milyon dolarlık dış ticaret açığımız vardır.	Emek yoğun ve kolay taklit edilebilen mallarda ithalatımızda azalmalar görülmüştür. Büro aletlerinde ise, küçük çaplı artışlar görülmüştür.	Sanayi sektörü ihracatımız %78'lik bir paya sahipken, ithalatımızda ise %63 olmuştur. Tarım sektöründe gıda ürünleri ihracatımıza karşılık, canlı hayvan ithalatı söz konusu olmuştur.
2003	2,097 milyar dolar dış ticaret açığımız vardır. 2001'e göre bu açığın artması Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmasından kaynaklanmaktadır.	Kolay ve zor taklit edilebilen mallarla emek yoğun mallarda ithalatımızda artışlar görülmüştür. Büro ve otomatik veri işleme makineleri ile haberleşme cihazlarında ithalatımız 2 kat artmıştır.	Sanayi sektöründe %89 ihracat ve %65 ithalat yaşanırken, tarım sektöründe %11'lik ihracat ve %35'lik ithalat vardır. Demir – çelik ve çimento sektöründe ihracat artarken, otomotiv sektöründe ihracat azalmıştır.
2005	6,240 milyar dolarlık dış ticaret açığımız vardır. 2005'te tekstil için Çin'e uygulanan kotaların kaldırılmasıyla konfeksiyon ürünlerindeki ihracatımız azalmıştır.	Kolay taklit edilebilen ve emek yoğun mallarda ithalatımızda artışlar görülmüştür. Büro ve otomatik veri işleme makineleri ile çeşitli mamul ve eşya ithalatı yine artmıştır.	Sanayi sektöründe %90'lık ihracat ve %67'lik ithalat yaşanırken, tarım sektöründe %10'luk ihracat ve %33'lük ithalat görülmüştür. Bu yılda, makine ve elektronik sektöründe ihracat artarken, otomotiv sektöründe ihracat azalmıştır.
2008	14,221 milyar dolarlık dış ticaret açığı yaşanmış ve Çin'e karşı rekor bir dış ticaret açığı yaşanmıştır.	Kolay ve zor taklit edilebilen mallarla emek ve sermaye yoğun mallarda ithalatımızda artışlar görülmüştür. Kara taşıtları, saatler ve çeşitli eşyalarda ithalat artışı olmuştur.	Tekstil ve konfeksiyon sektöründe Çin'e karşı rekabet gücümüz azalmıştır. Otomotiv sektöründe görülen ihracat, Çin marka otomotiv ithalatına dönüşmüştür. 2003'lerde Çin'e demir – çelik ihraç ederken, artık ithalatçı konumunu almışızdır.
2009	2009'un ilk 10 ayına göre 8,899 milyar dolarlık bir dış ticaret açığımız vardır.	Kara taşıtları, oyuncaklar, çeşitli mamul ve eşya ithalatımız artmıştır. Çin'in ihracatında yaşanan daralma, hammadde talebini de azalttığından Türkiye'ye karşı ithalatı da azaltmıştır.	Küresel krizin etkileriyle dış ticaret hacmi bir önceki yıla göre azalmıştır. Sanayi sektöründe ve otomotiv sektöründe ithalatta artışlar görülmüştür. Çin otomotivleri Türkiye piyasasındaki yerini almıştır.

*Bu tablo TUIK, DTM, İGEME, <http://www.fuarara.com.>, Çakmak (2008) v.d., kaynaklar analiz edilerek hazırlanmıştır.

Tablodan görüldüğü üzere, Çin'in 2001'de Dünya Ticaret Örgütüne üye olması ve 2005'te tekstil alanında kotaların kaldırılması sonucu, ikili dış ticaretimiz oldukça olumsuz etkilenmiştir. Asıl giderilmesi gereken sorun, ihracatçı olduğumuz sektörlerde bile zamanla

ithalatçı konuma gelmemizdir. Ucuz işgücü nedeniyle rekabet avantajı sağlayan Çin, küresel krizde bile en çok büyüyen ekonomiler arasında yer almaktadır. 2010 yılında küresel krize rağmen Çin'in ithalatını arttıracığını açıklaması, Türkiye'nin yaklaşık 1,5 milyar nüfusa sahip olan Çin pazarına girmesini kolaylaştıracaktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çin ekonomisi 1978'den itibaren uygulamaya başladığı siyasette Sosyalist Piyasa Ekonomisi ile dünyaya kapılarını açmış ve uyguladığı reformlarla da Geleceğin Süper Gücü olmaya başlamıştır. Hem sosyalizmden vazgeçmemiş, hem de kapitalizm ilkelerine uyulmuştur. 1990'lardan itibaren gösterdiği ortalama %10'luk büyüme ile tüm ülkelerin dikkatini çekmeyi başarmıştır.

1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'ni kuran Mao, temel ilkesi sosyalizm olan bir plan ekonomisi kurmuştur ve önceliği ideolojiye vermiştir. Bu dönemde, Sovyetler Birliği – ABD ekseninde ikili ilişkilerini sürdüren Çin genelde dışa kapalı bir anlayış izlemiştir. 1978'den sonra Deng dönemi başlamış ve Çin ekonomisi reform sürecine girmiştir. Deng önceliği ekonomiye vermiş, ancak sosyalizmden vazgeçmeden kapitalist ilkeleri uygulamıştır. Reform karşıtlarının çıkardığı Tienanmen olaylarıyla Deng dönemi sonra ermiş, ancak ekonomide liberalizme açılma devam etmiştir. Zemin ve Hu dönemlerinde de reformlar devam etmiş, halk artık demokrasiyi daha açık bir şekilde savunur hale gelmiştir.

Çin, dünyanın en hızlı büyüyen ekonomisidir. 1990'lardan itibaren her yıl yaklaşık %10 büyümüştür. GSMH oranları 1990'dan beri yaklaşık 10 kat artmıştır. Ancak kişi başı gelirden Çin başarılı değildir. Halkın büyük çoğunluğu halen yoksulluk içindedir. Bunun nedeni ise emeğin ucuzluğu ve nüfusun büyüklüğüdür. Diğer yandan yapılan reformlar doğrudan yabancı sermayeyi Çin'e çekmiş, bu da Çin'in gelişimini hızlandırmıştır.

Çin, tasarruf ve yatırım oranlarının çok fazla olduğu bir ülkedir. GSYİH'nın yaklaşık yarısı tasarruflara ayrılmış ve Çin ekonomisinin gelişmesi sağlanmıştır. Reform öncesi tüketime sıcak bakmayan ve tüketimi kısıtlayan Çinliler, yapılan reformlarla ve artan gelir düzeyi ile tüketim patlaması yaşamıştır. Bu da, Çin'in hem artan üretim nedeniyle dünyanın en büyük ihracatçısı, hem de artan tüketim nedeniyle en büyük ithalatçısı durumuna getirmiştir. Dış

ticaret dengesi 1994'den beri hep fazla vermiştir. Bugün, dünyanın en geniş döviz rezervine sahip ülkesi olmuştur.

Sektörler itibariyle incelendiğinde, ekonomide sanayi sektörünün hâkim olduğu ve son zamanlarda hizmet sektöründe de önemli artışlar olduğu görülmüştür. Bu gelişim stratejisinde tarım sektörü ihmal edilmiş ve yaklaşık 1,5 milyara sahip nüfusuyla Çin gıda sorunu yaşayan ve tarımda tamamen dışa bağımlı bir ülke haline gelmiştir.

Çin'in kıyı kentlerine yapılan yatırımlar Çin'de bölgesel dengesizliği artırmış ve bu da doğal olarak gelir dağılımı adaletini olumsuz etkilemiştir. 1980'lerden nüfusunun dörtte üçü günde 1 doların altında yaşayan Çin, bugün bile gelişmiş bir ülkedeki statüye kavuşamamıştır. Günümüzde Çin'de işgücü ücretleri saatte 1 doların altındadır. Ancak kişi başı milli gelir de yavaş yavaş artmaktadır.

Çin'in 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütüne üye olmasıyla beraber Çin, yabancı yatırımcılara karşı uyguladığı kısıtlamaları kaldırmak zorunda kalmış, bu da dış ülkelerle rekabeti hızlandırmıştır. Üyelikle beraber dünya ülkeleri Çin'e uyguladıkları sınırlamaları birer birer kaldırmış, sağlanan dış güvenle de bölge yatırım atağına uğramıştır. Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmasıyla tekstilde dünya devi konumuna gelmiş, bu da Türkiye'de işsizliği arttırmış ve ihracatı azaltmıştır. Tekstil ürünlerine özgü kısıtlamaların 2008'in başında kaldırılmasıyla zor günler yaşayan dünya tekstil piyasası, 2014'de ürüne özel geçici koruma önlemlerinin süresinin bitmesiyle daha zor günler yaşayacak ve dünya tekstil sektörü için Çin bir tehdit olacaktır. Çin'i tehdit yerine fırsata dönüştürmenin anahtarı da kaliteli ürün üretmektir.

Türkiye ile Çin arasındaki dış ticaret 1993 ve 1994 yılları hariç her zaman Çin lehine olmuştur. Türkiye'nin Çin'e ithalatı, ihracatının 10 katından fazlasını oluşturmuştur. Günümüzde Çin pazarına girmek artık çok zor değildir. Ancak tüm dünyanın gözü Çin'in üzerindeyken artan rekabet koşullarına uyum sağlanmalıdır.

Çin, kimilerine göre güçlü bir satıcı, kimilerine göre müşteri, kimilerine göre tehdit ve kimilerine göre fırsattır. Çin'i bir düşman ve tehdit olarak görmek yerine, üretimin bir bölümünün Çin'de yapılması ve Çin'e satılması, gerekirse de üretim için Çin'den ithalat yapılması firmalar ve ülkemiz için daha yararlı olacaktır.

Çin, Türkiye için tehdit değil fırsat olmalıdır. Ucuz işgücüne sahip olan Çin tekstil sektöründe rekabet gücü çok yüksektir. Bunun için yapılacak en önemli şey, kaliteli mallar üreterek markalaşmaktır. Çin pazarına girip bu büyük tüketici kitlesinden faydalanmak Türkiye'ye büyük getiriler sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- ARIBOĞAN, Deniz Ü; (2001). **Çin'in Gölgesinde Uzakdoğu Asya**, Bağlam Yayınevi.
- AYDIN, İsmail Şefik; (2005). **Türkiye'yi Bekleyen Tehlikeler: Uyan Türkiye**, Kumsaat Yayınları, İstanbul.
- BRANDT, Loren; RAWSKİ, Thomas G. ve LİN Gang; (2005). "China's Economy: Retrospect and Prospect", *Asia Program Special Report*, http://www.wilsoncenter.org/topics/pubs/AsiaReport_129.pdf
- ÇAKMAK (AYNAGÖZ) Özge; (2008) "Çin'in Dünya Ekonomisi ile Bütünleşme Süreci ve Türk Sanayisi Açısından Bir Değerlendirme" **Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 13, s.1.
- DAVIS, Deborah S; (2003) "China's Software Advantages" Ed.: Lin, Gang "China's Economy: Will The Buble Burst?" *Asia Program Special Report*, <http://wwics.si.edu/topics/pubs/Chinese%20economy.pdf>
- EKREM, Nuraniye Hidayet; (2003) "Çin Halk Cumhuriyeti Dış Politikası (1950 – 2000)", ASAM, Ankara.
- ELGAR, Edward; (2003) "Industrial Relations in China" Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA.
- FANG, Ca; (2003). **Chinese Economy**, China Financial & Economic Publishing House, Beijing.
- KIZILTAN, Alaattin; (2007) "Tek Kutuplu Bir Dünyada Çin Halk Cumhuriyeti'nin Süper Güç Olabilirliği" *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:5, Sayı:1.
- KLEIN, Lawrence R; (2004) "China and India: Two Asian Economic Giant, Two Different Systems" **Applied Econometrics and International Development**, Vol.4-1.

- KWAN, C.H; (2002) **The Rise of China as an Economic Power**, Ed.: Hilpert, Hanns Günther ve Haak, René “Japan and China”
- LEE, Suna; (2007) “Çin Komünist Partisi Ulusal Kongreler ve Beklentiler”, **Stratejik Analiz Dergisi**, Asya Pasifik Uzmanı, <http://www.asam.org.tr/temp/temp488.pdf>
- MORRISON, W. ve MARTIN, M; (2008) “How Large is China’s Economy? Does it Matter?” February “3, <http://fas.org/sgp/crs/row/RS22808.pdf>
- OECD; (2007) “Chinese Economic Performance in The Long Run”, Development Centre Studies, Second Edition, Revised and Updated: 960 – 2030 AD.
- SANDIKLI, Atilla ve GÜLLÜ, İlhan; (2005). **Geleceğin Süper Gücü Çin**, Tasam Yayınları.
- SEN, Gautam; (2001) “Post – Reform China and The International Economy”, International Relations, London School of Economy, London, <http://www.theglobalsite.ac.uk/press/103sen.pdf>
- SRINIVASAN, T.N.; (2006) “Stanford Center For International Development” July 21, 2006, Working Paper No.286 China, India and The World Economy <http://scid.stanford.edu/pdf/SCID286.pdf>
- SÜKAN, Özer; (2000). **Çin Halk Cumhuriyeti Tarihi – Kurulması – Gelişmesi Türkiye ve Diğer Devletlerle Olan İlişkileri**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul.
- <http://www.adana-to.org.tr/TR/UlkeRaporlari/Raporlar/CN.pdf>
- http://www.apec.org/apec/member_economies/key_economic_indicators.html
- <http://chinability.com/FDI.htm>
- <http://www.chinability.com/GDP.htm>
- <http://www.chinability.com/Prices.htm>
- <http://www.chinability.com/Reserves.htm>
- <http://www.dtm.gov.tr>
- <http://www.fuarara.com/makale/%C7%DDN%20T%DDCAR%DD%20VE%20EKONOM%DDK%20DDL%DD%DEK%DDLER.doc>
- <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2008/02/weodata/weorept.aspx?sy=1980&ey=2007&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=924&s=NGDPD&grp=0&a=&pr1.x=47&pr1.y=13>

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2008/02/weodata/weorept.aspx?sy=1980&ey=2008&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=924&s=NGDPRPC%2CNGDPPC%2CNGDPDPC&grp=0&a=&pr1.x=65&pr1.y=14>

http://siteresources.worldbank.org/DATASTATISTICS/Resources/GDP_PPP.pdf

http://www.stats.gov.cn/tjgb/ndtjgb/qgndtjgb/t20070228_402387821.htm

[http://www.tusiad.org/tusiad_cms.nsf/LHome/DA7DB9C28828EC38C225734E002D5DAF/\\$FILE/CinRaporu-2006.pdf](http://www.tusiad.org/tusiad_cms.nsf/LHome/DA7DB9C28828EC38C225734E002D5DAF/$FILE/CinRaporu-2006.pdf)